

UMEÅ UNIVERSITET

Östekonomiska byrån – svensk ekonomisk underrättelseverksamhet under det kalla kriget.

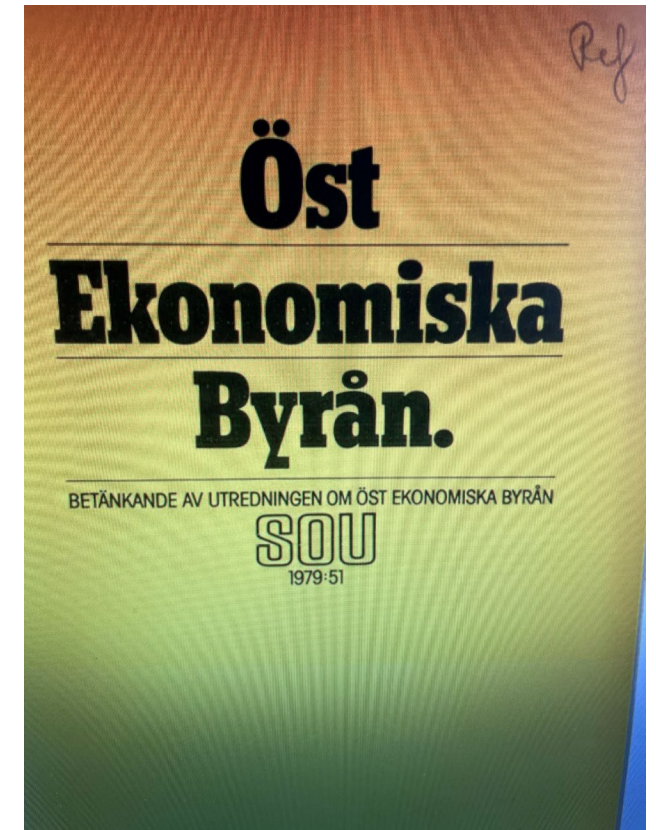
Baserat på document från Krigsarkivet/Riksarkivet

Hans Jörgensen, Enheten för ekonomisk historia.

Kunskapsveckan, Umeå, 28 oktober 2025

Svensk ekonomisk underrättelseverksamhet.

- Uppmärksammas I samband med IB-affären I maj 1973.
- ÖEB: Hemlig ekonomisk underrättelseverksamhet med organisatoriska och delvis personella kopplingar till Försvarsstaben och IB.
- Förekommer sporadiskt i flera statliga utredningar av försvarets U-verksamheter.
- Om ÖEB, se: SOU 1979:51.

Intelligence runt andra världskriget

Militära underrättelser: främst baserad på militär personal.

- Strategiska bedömningar: underlag för beslutsfattare.
- Främmande makts militära mål och försvarsorganisation/vapengrenar: storlek, uppbyggnad, kapacitet och förflyttning.
- Informationsinhämtning via militärattachéer, signalspaning, informanter.....bearbetning.

Ekonomiska underrättelser: annan kunskapsbas (ej industrispionage).

- Genombrott under/efter andra världskriget: bedöma krigsekonomisk kapacitet och handelsförutsättningar.
- Ekonomiska/försörjningsrelaterade mål: industri- & jordbruksproduktion.
- Innovativ metodologi, bearbetning och sammanställning (öppen information eller underlag från försvarsmakten).
- Totalförsvarstanken: Staten, försvarsmakten, näringslivet och akademien.

Starten 1943: informell ekonomisk underrättelseverksamhet under kriget.

C-byrån (tidigare G-byråns) sammanställde månadsvisa **krigsekonomiska bedömningar i Försvarsstaben (Fst)**.

April 1943: **T. Gårdlund**, med bistånd från inkallade och värnpliktiga akademiker formaliserar arbetet och hösten 1943 bildas **Industriutredningen**.

1944 gav **näringslivet/SAF** ett årligt finansiellt bidrag (25 000 SEK) till den ekonomiska utredningsverksamheten. (Via direktör B. Kugelberg till ÖB H. Jung).

Efter fredsslutet: brist på både finansiering och personal. Aktiviteten sjönk.

1946-47 framtvingad upplösning av C-byrån (*Skandiastål* och *Stella Polaris*).

Samtidig uppbyggnad av **T-kontoret** under ledning av **T. Palm**. Gårdlunds grupp blev **detalj II och** Industriutredningen blev **Ekonomiska utredningen**.

1947-53: förskjutning av ämnesfokus och en ny organisation.

Från krigsekonomiska bedömningar till makro-ekonomiska analyser av de framväxande planekonomierna och **Comecon-integrationen**.

Fokus på industri/näringsliv, råvaruförsörjning och energitillgångar, befolkning, arbetskraft och transporter samt jordbruk/livsmedelsproduktion.

Varför?

- Information om västekonomierna ansågs vara öppet tillgänglig. Motsvarande om den sovjetledda rekonstruktionen i öst var både osäker och bristfällig.

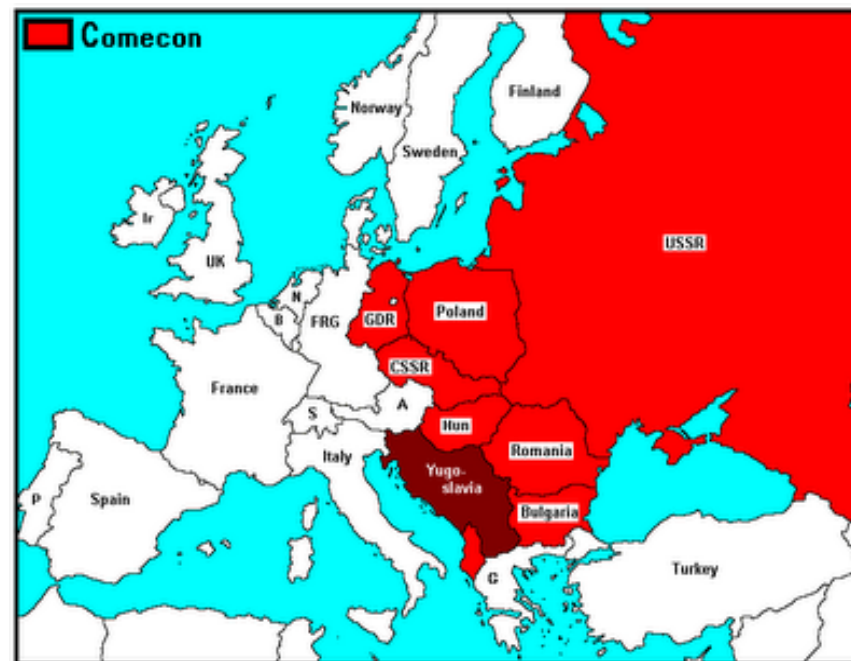
- Med statligt stöd för två byråsekreterarbefattningar 1953 skapades **Ekonomiska utredningen/detalj II**, under ledning av **T. Palms tidigare C-byråkollega Jan Rydström. Erik Dahmén** blev ekonomisk rådgivare. Gårdlund kvar i bakgrunden.

Svenska motiv för ekonomisk u-verksamhet.

- Kalla krigets osäkerhet: efterkrigsrekonstruktionen och handeln.
- Sverige som en småstat: neutraliteten och ett exportberoende näringsliv (Rysskrediten 1946-47).

Sveriges roll i olika internationella organ – en balansakt!

- *Marshallplanen 1947, CoCom 1949 och SKF:s roll.*
- *Bretton Woods 1951 (Sveriges aktiva roll i olika internationella organ).*
- *Comecon 1949.....ECSE 1951.....EEC 1957.*
- Livsmedelsförsörjningen i öst: framtida svenska exportmöjligheter och konkurrens.
- *EEC:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP) från 1962.*
- Från 1950-talet även totalförsvarstanken.

En vidgad krets 1953-59

- Rydström valde placering vid **Jernkontoret**, utanför Fst:
 - För att bibehålla näringslivskontakterna
 - För att bygga en bredare/mer fristående, organisation som inkluderade **en vidgad krets av experter**: från näringslivsorganisationer, bankväsende och akademi.
- **ÖB Helge Jung; Torsten Gårdlund; Erik Dahmén, Enskilda Banken; Lars-Erik Thunholm, Industriförbundet; Hans Swedberg, Exportföreningen; Ragnar Sundén, Jernkontoret, och; Jonas Nordenson, Grängeskonscernen.**
- **Efter hand tillkom fler med bakgrund vid IUI, Handelshögskolan och Lantbrukshögskolan.**

Senare delen av 1950-talet

Gradvis försämrad samverkan mellan **Ekon.uttr/detalj II och Fst.**

Olika syn på behov och former för ekonomisk underrättelseverksamhet.

Palm/Fst höll tillbaka utredningsunderlag.

Rydström ville delge arbetsresultaten till departement, verk, storindustri och banker.

1957 började den vidgade kretsen att söka stöd för bildandet av en mer fristående utrednings/analysenhet.

Täta kontakter med företrädare för regeringen, Fst, UD, näringslivet och akademien.

ÖVB/ÖEB: formaliserad samverkan

Fst (Försvarsstaben), SAF/näringslivsorganisationer, banker och en grupp framträdande forskare.

- **Stiftelsen ÖVB/ÖEB bildades** i dec., 1959. Representanter för Stockholms Enskilda Bank, Skandinaviska Banken och Svenska Handelsbanken hade en avgörande roll. Genom stiftelsebildningen undveks offentlig insyn.
- Abonnenter (exportföretag, branchorganisationer och banker) blev stiftelsens huvudmän.
- ÖEB skulle inkalla sakkunniga och etablera breda förbindelser med departement, ämbetsverk, utländska org., samt biträda experter i näringslivet.
- **Större vikt lades på industriekonomiska och handelspolitiska utvecklingstendenser p g a en ständigt ökande ström av publicerat material om östblockets ekonomi”.**
- **Hemligheten uppstod i sammanställningarna/rapporterna: selektiv delgivning med departement, myndigheter och abonnerande företag.**

Utredningsverksamheten

Vilade främst på bearbetning och sammanställning av öppna källor: befintlig officiell statistik, forskningsrapporter, tidskriftsartiklar, internationell dagspress/fackpress, branschtidsskrifter - inte spionage.

Observatörer/informanter och UD-personal på plats vid möten, UD-personal. Från Fst: diverse hemliga (icke officiella) handlingar/underlag.

Efterhand även ny internationell litteratur, exempelvis gällande Comecon-samarbetet, den planekonomiska handelsmodellen och den nationella politiken.

Även utbyten av källmaterial med andra länder. Nätverk som etablerats genom Gränsbyrå/C-byrån (med Dk, No) fanns delvis kvar. Nya byggdes upp.

Bearbetningar gav sammanställningar/analyser i rapportform (2-15 sidor), selektiv spridning till abonnerande företag.

Var Östekonomiska byrån hemlig?

Ja, under många år. Även om byrån hade nämnts (i förbigående) i *Dagens Nyheter* i juni 1969 så var ÖEB likväl inte "helt känd" bland alla riksdagens ledamöter eller ministrar i regeringen.

Med IB-affären och dess efterspel belystes besvärande kopplingar mellan ÖEB och IB.

Från och med 1974 blev byråns öppenhet större. Verksamheten lämnade försvarsbudgeten och finansierades istället via Kommerskollegium. Stiftelseformen och viss hemlighet bibehölls därmed.

Rydström efterträddes av Jan Leijonhielm 1981.

En formell upplösning av ÖEB skedde 1989. En del av byrån överfördes då till FOA och en annan del till ett institut vid Handelshögskolan i Stockholm (SITE).

ÖEB och dess föregångare - Till vilken nytta?

- Gunnar Myrdal blev förste generalsekterare/chef ECE (Economic Commission for Europe) 1947 to 1957.

Möte med Comecons sekr., Alexander Pavel i Geneve 1953.

Myrdal kunde till Ekon Utr., i en tid när Comecon var högst okänd, delge förstahandsinformation om organisationens uppbyggnad, dess bilaterala handelsstruktur och återkommande rådsmöten.

För ÖEB innebar detta en omfattande kunskapsuppbyggnad om öst:

- Växande personliga utbyten via ambassader och beskickningar i öst.
- Selektiv information (rapporter) till större exportföretag.
- En plantskola för UD-personal (reguljära kurser för kommande diplomater).
- Svensk forskning om Sovjetunionen och Comeconområdet.

Hur blev resultat, rapporter och bearbetningar synliga ?

- **Delar av Ekon. Utr., publicerades under andra benämningar, i andra sammanhang. Även byråns arbetsmetoder kan skönjas.....**
- Jung, H. (red.) (1957). *Öst och väst och vi: grupparbete*. Stockholm: Norstedt.
- Ennerfelt, P.G. (1966). *Handeln mellan Öst och Väst: Bakgrund – problem – framtidsutsikter*: SNS.
- *Rydström, J. (1966), Ekonomisk styrka – Internationell makt, Grupparbete under ledning av Jan Rydström, P.A. Nordstedt & Söners förlag, Stockholm.*
- E. Swedborg (1950-60-talen). Resultat från undersökningar om sovjetisk/östeuropeisk jordbrukspolitik/produktion publicerades återkommande i *Jordbruksekonomiska meddelanden* (Statens jordbruksnämnd) och i *Världspolitikens dagsfrågor*.

Som underlag för politiska diskussioner/beslut.

- **Notera att....Selektiv delgivning av Ekon. Utr. tillämpades, även för abonnenter/företag.**